

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

قلمهایی که برای نوشتن شیوه‌های مصنوع و نقاشی
خطوط بیشتر بکار میرفته است قلمهای ثلث، رقاع و
طومار بوده است .

در این شماره، قطعاتی از تفنن‌های زیبا نویسی
می‌آوریم در سال ۸۲۰ هجری قمری میرعلی تبریزی که
نقاشی چیره‌دست و شهیر بود خط زیبای «نسخ تعلیق»
را پایه گذاشت و بنابر این خط تعلیق از آن زمان
منسوخ شد و باید گفت که قلم تعلیق نیز از قلم‌های خاص
ایرانیان بوده است .

در پایان این بخش قطعاتی از نوشته‌های مشاهیر
خوشنویسان، قلم‌نستعلیق را برای نمونه می‌آوریم .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروفیسر شہباز گل شاہ علم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

•

در شماره گذشته نوشتیم که قلمهای شش گانه را
علی بن فارسی معروف به ابن مقله ایرانی از خط
اختراعیش - نسخ - استخراج کرد و هر شیوه یا قلمی
را اختصاص با مری داد .

ایرانیها نیز از خط پیر آموز دری شیوه های
تزیینی بسیار ساختند که در نقاشی و معماری و حجاری
و حکاکی بکار میرفت - زیبایی نویسی یا هنر نگارگری
زیبیه را ایرانیان رواج دادند و خط را وسیله ای برای
بیان ذوق و صحنه ای برای نمایش هنر نگارگری یافتند
و در این عرصه بدایع بی شمار فراهم آوردند که هر یک
از آنها در حد زیبایی و کمال است .

از قرن ششم هجری بعد شیوه های خط نگاری
و زیبانویسی و خط مصنوع رواج فراوان یافت و صدها
نوع خط مصنوع پدید آمد که اگر بخواهیم از هر یک
نمونه ای بیاوریم صدها صفحه را شامل خواهد شد اینست
که به ارائه نمونه ای چند از آنها بسنده می کنیم .

۱ - خطی است که از پیرآموز ایرانی استخراج شده و در گرجستان معمول بوده است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲ - قلم ثلث جلی که با قدرت و قوت کامل نوشته شده است «یا مفتح الابواب افتح لنا خیر البواب» اثر کامل از خوشنویسان ترک

تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ يَبْرُكُ حَيْثُ
وَاسْتَكْنَسَ فَسِيحَ حَيْثُ

خَشِينَةُ اللَّهِ
قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي تَالِبٍ
عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَأَمَّا حَيْثُ
فَسِيحُ حَيْثُ
تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ
يَبْرُكُ حَيْثُ
وَاسْتَكْنَسَ
فَسِيحَ حَيْثُ

۳ - قلم طومار - این نوشته بشیوه استاد ابن بواب علی بن هلال است
(مضبوط در تاب قاپو سرای)

قلنا انما نزلنا بطريقه

الانوار

منها انوار الالهيه

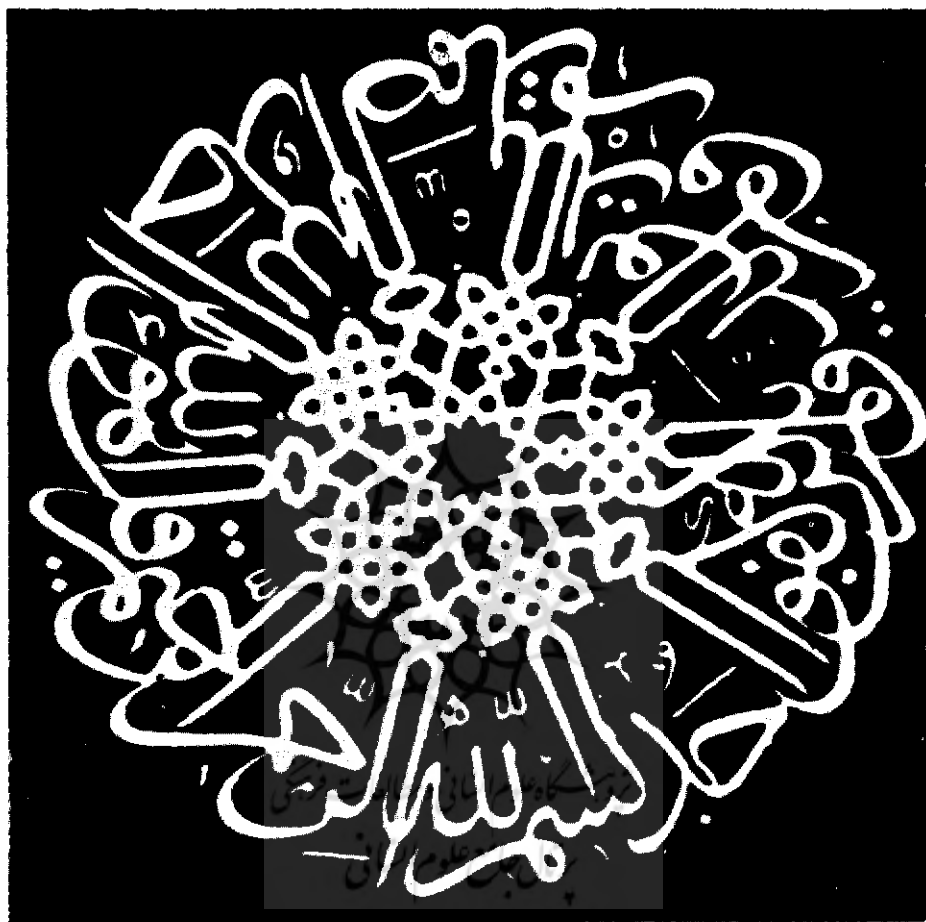
والانوار الالهيه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ لَوْلَا رَحْمَتُ اللَّهِ عَلَيْنَا لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ لَوْلَا رَحْمَتُ اللَّهِ عَلَيْنَا لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ

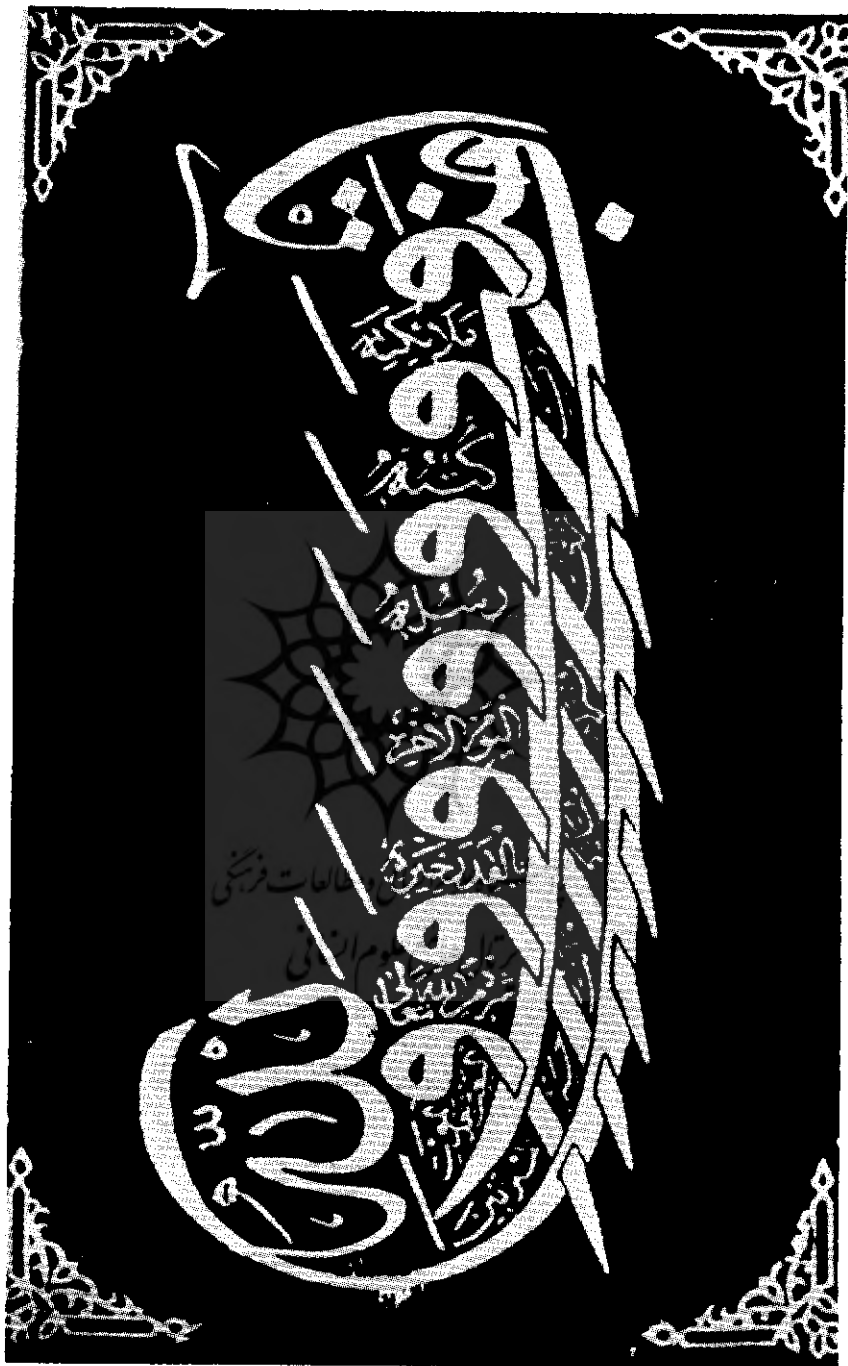
۱- قلم جلیل محقق - این قلم نیز بشیوه ابن بواب است

٤ - قلم طومار - بسمله به طريق و شيوه ابن بواب

۱۸ - قلم ثلث بشیوه دوائر: نوشته شده است «بسم الله الرحمن الرحيم وسوره اخلاص»

۷ - قلم زورق - یاواها - از نوع خطوط مصنوع - خط از عبدالقادر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۸ - «قلم واوها» که میان آن باخط تزئینی پیرآموز نوشته شده است «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» و «لِللَّهُ الْعِزَّةُ» و «لِرَسُولِهِ» و «لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» این شیوه از خطوط نقاشی است.

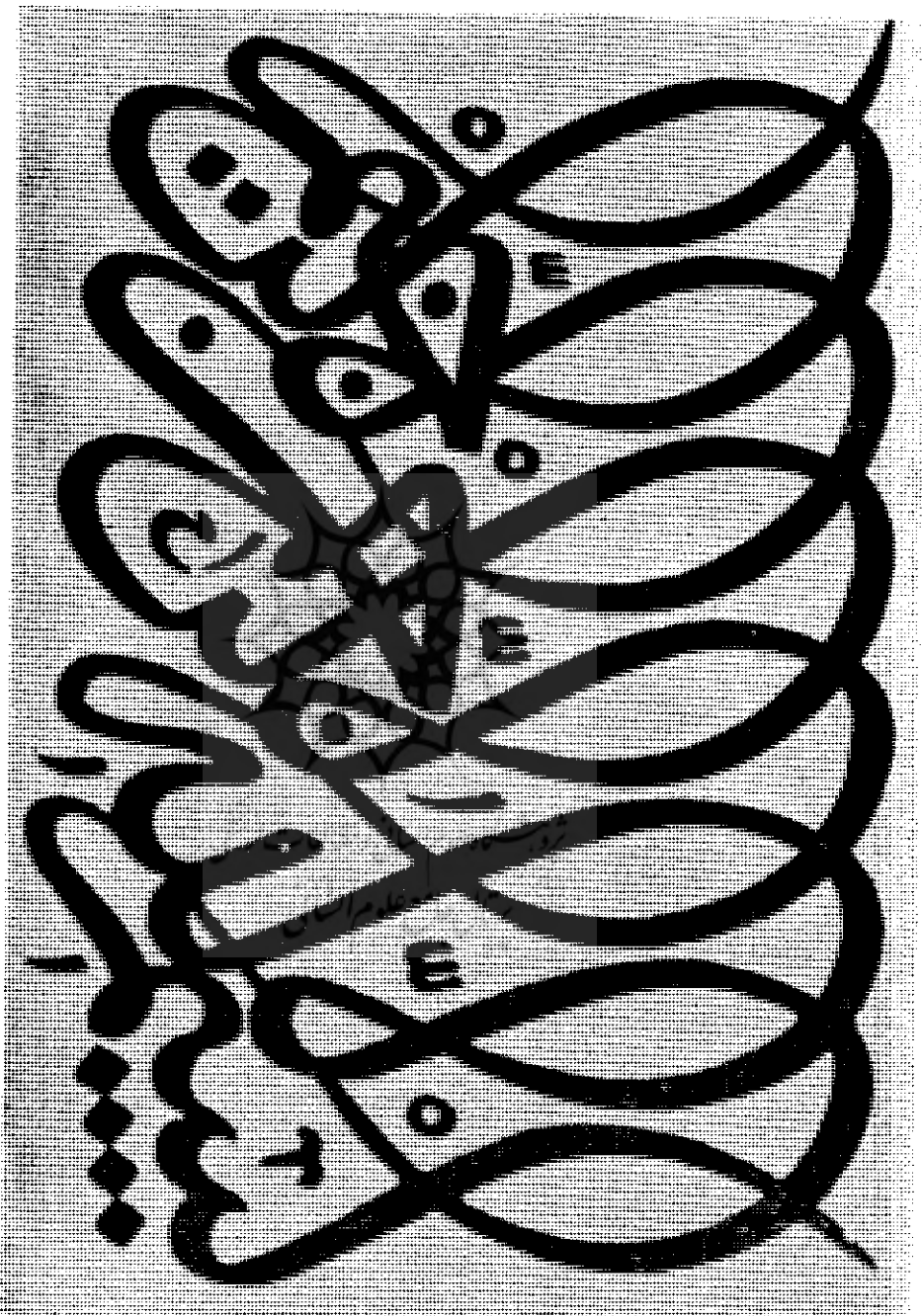
۹- قلم واوها - بصورت و شکل کشکول - از خطوط نقاشی

۱۰ - قلم زنجیری (مسلسل) در این نوشته بشیوه نقاشی (ح) و (م) بصورت خاصی نقاشی شده است . اثر خطاط شهسپر قره حصارى

تفاسی

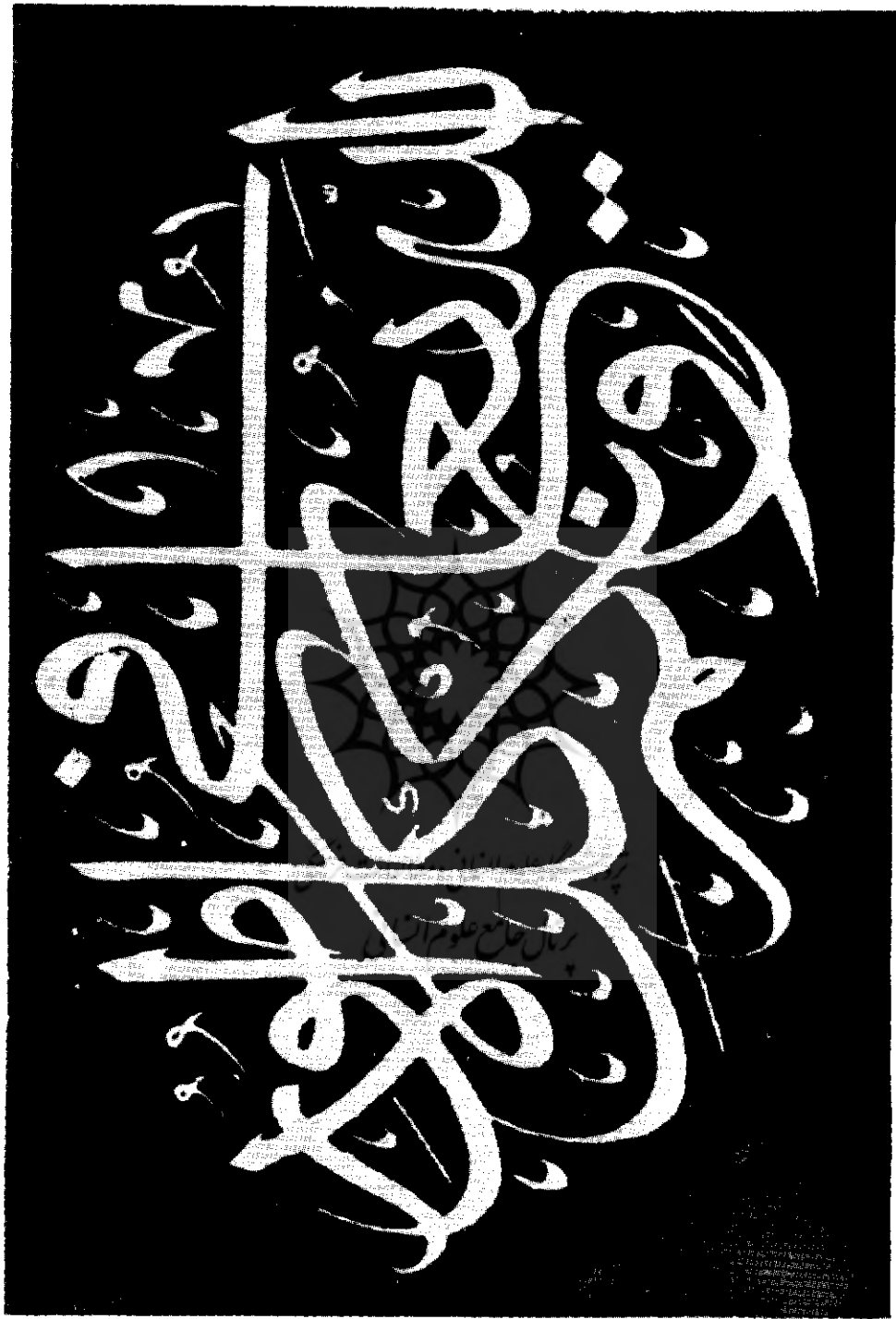
۱۰ - قلم زنجیری (مسلسل) در این نوشته بشیوه تفاسی (ح) و (م) بصورت خاصی تفاسی شده است . اثر خطاط شهپر قره حصارلی

۱۱ - ثلث جلی - به شیوه زنجیری که (ل)ها و الفها را به سبک خاصی با ترکیب
و هم‌آهنگی بهم متصل ساخته است . خط از احمد قره سحاری - شیوه خطوط نقاشی

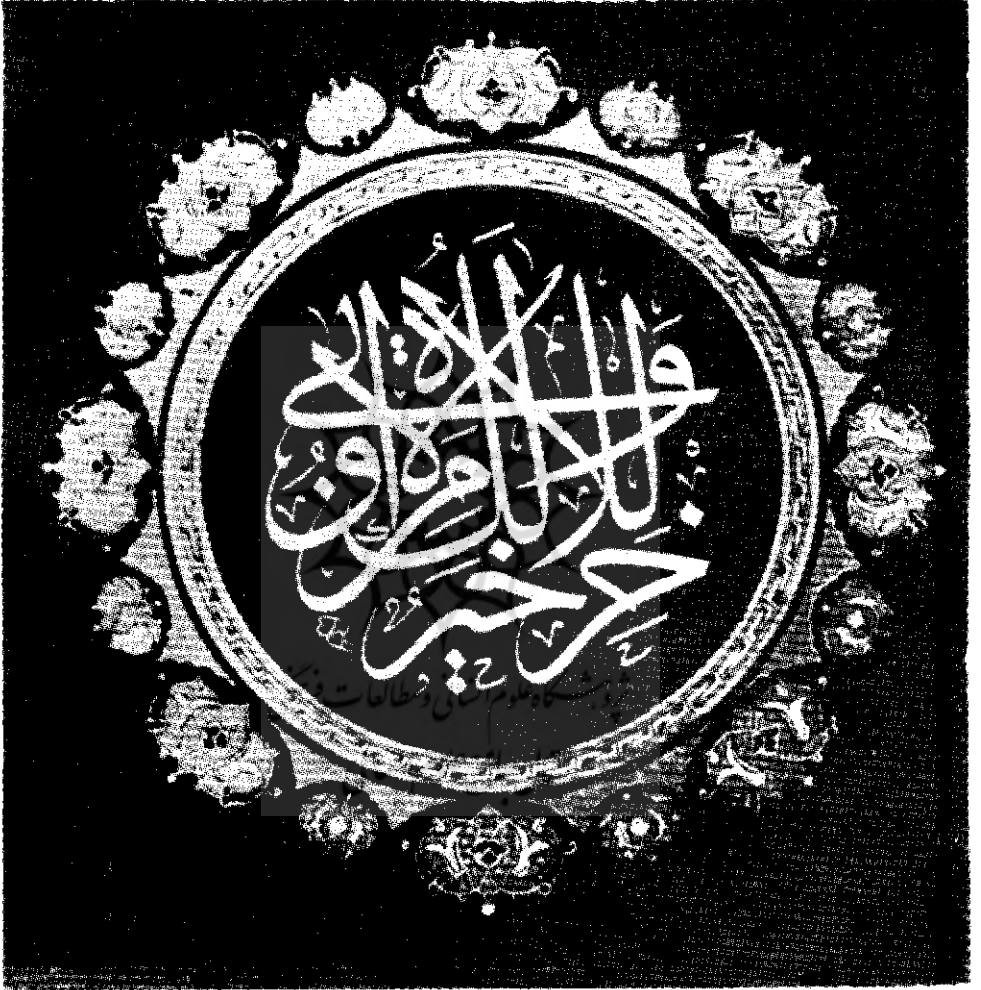
۱۲ - قلم طاووس: اصل قلم نلث است و چون در آغاز کسی که آنرا بصورت پرنده درآورده به نقش طاووس بوده است. به قلم طاووس شهرت گرفته. در این خط بسمله نوشته شده است (از خطوط نقاشی)

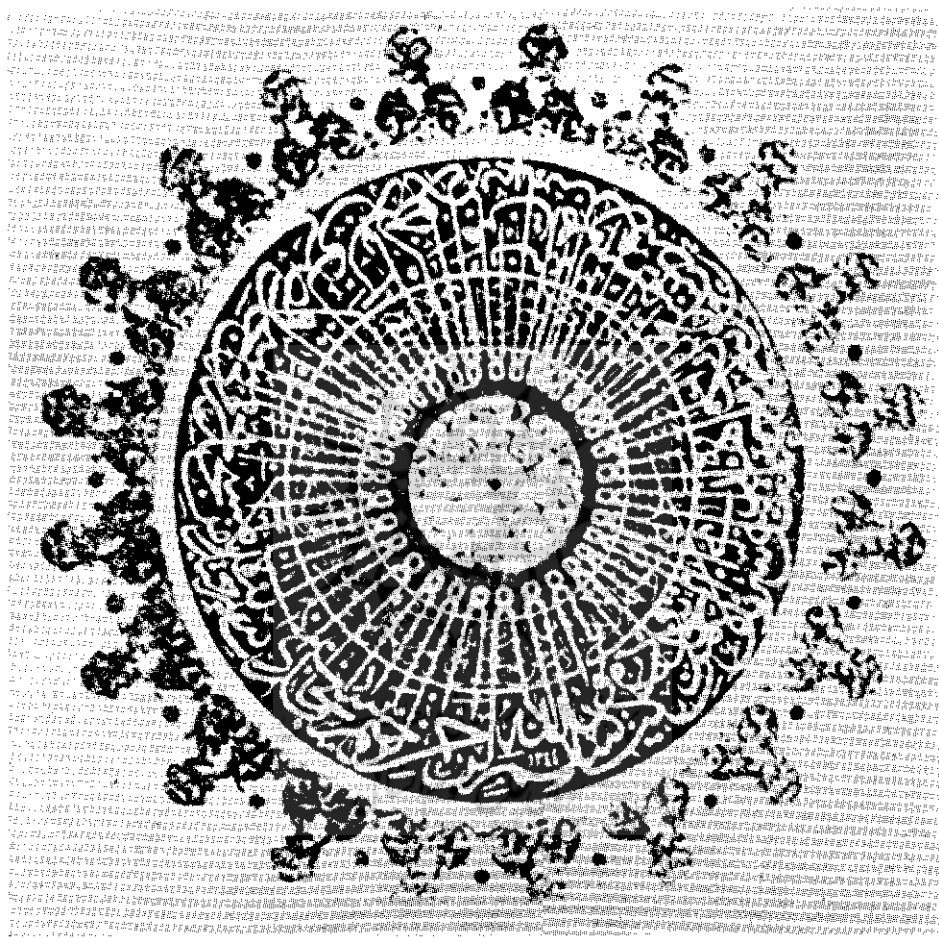
۱۳- قلم ثلث بصورت بیضی - ثلث کامل و زیبا . نوشته است «اللهم انعم فی کل الامور»

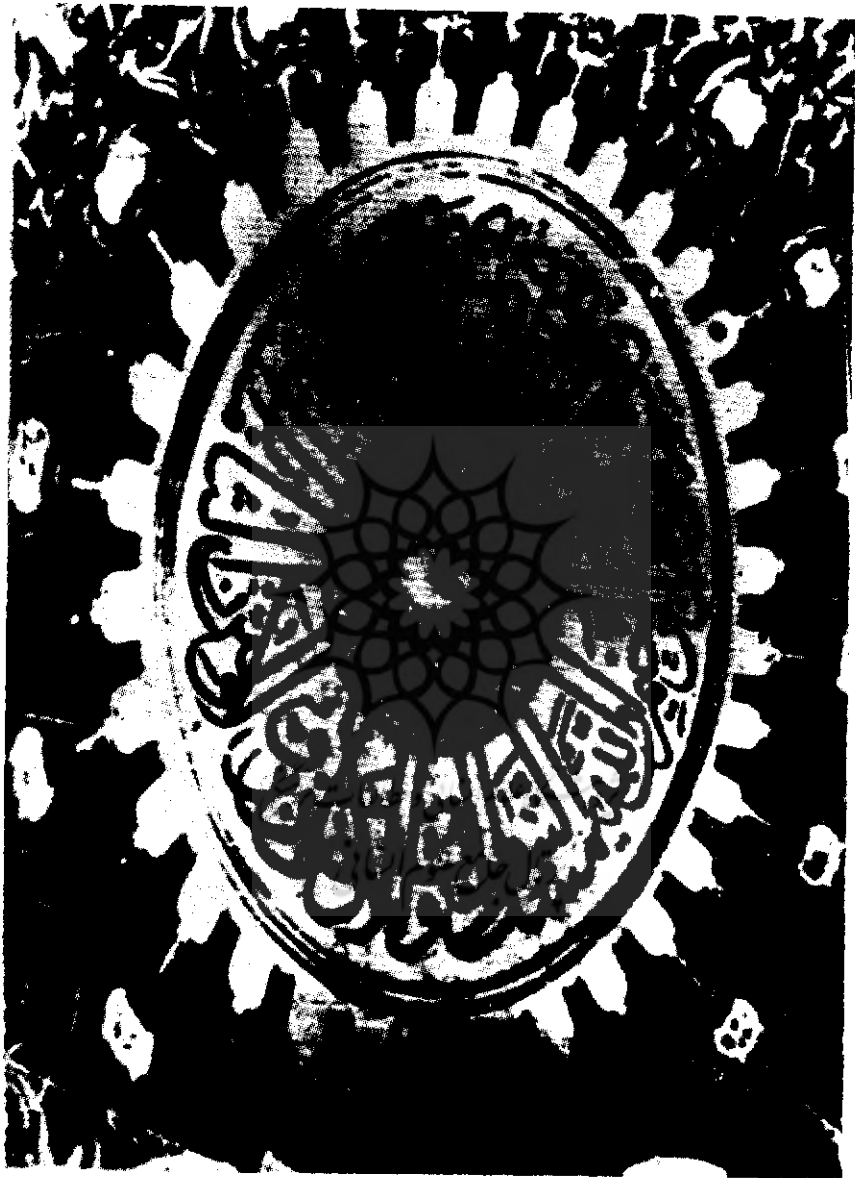
۱۴ - ثلث مصنوع : این نیز از نوع خطوط تفننی و نقاشی است که بسمله را بصورت گلابی نشان داده است و این شیوه تفنن از قرن دوازدهم به بعد میان خوشنویسان رایج شد و صدها گونه شکل باخط آفریده‌اند . (از خطوط نقاشی)

١٥ - قلم تلت : باحواشمی مذهب. نص آن چنین است (وللاخرة خير لك من الاولى)

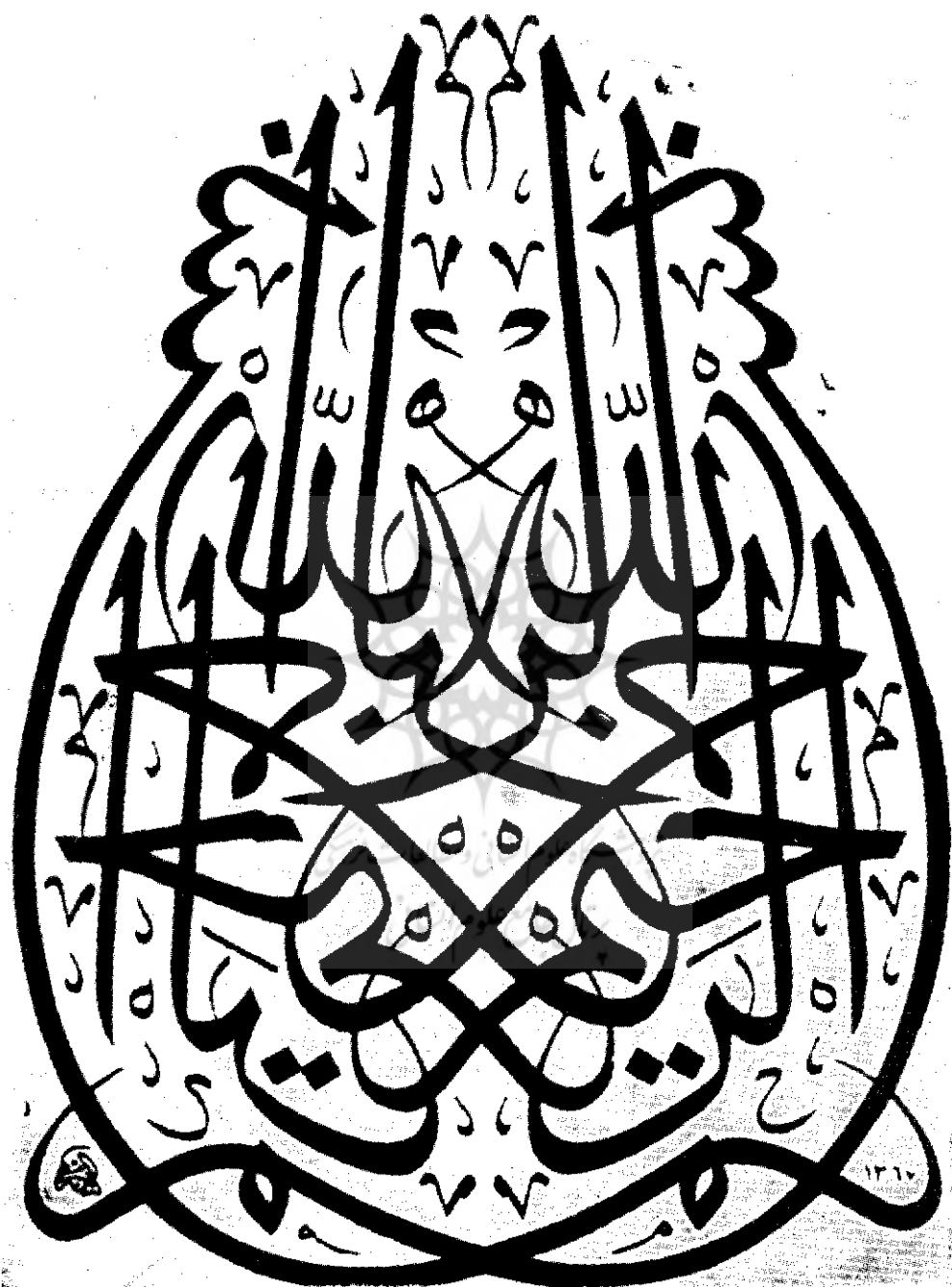
۱۶ - قلم ثلث دوائر : این شیوه که بیشتر در کاشی کاریهای بناهای اماکن بکار میرفته یکی از زیباترین شیوه‌های زیبانویسی ثلث است

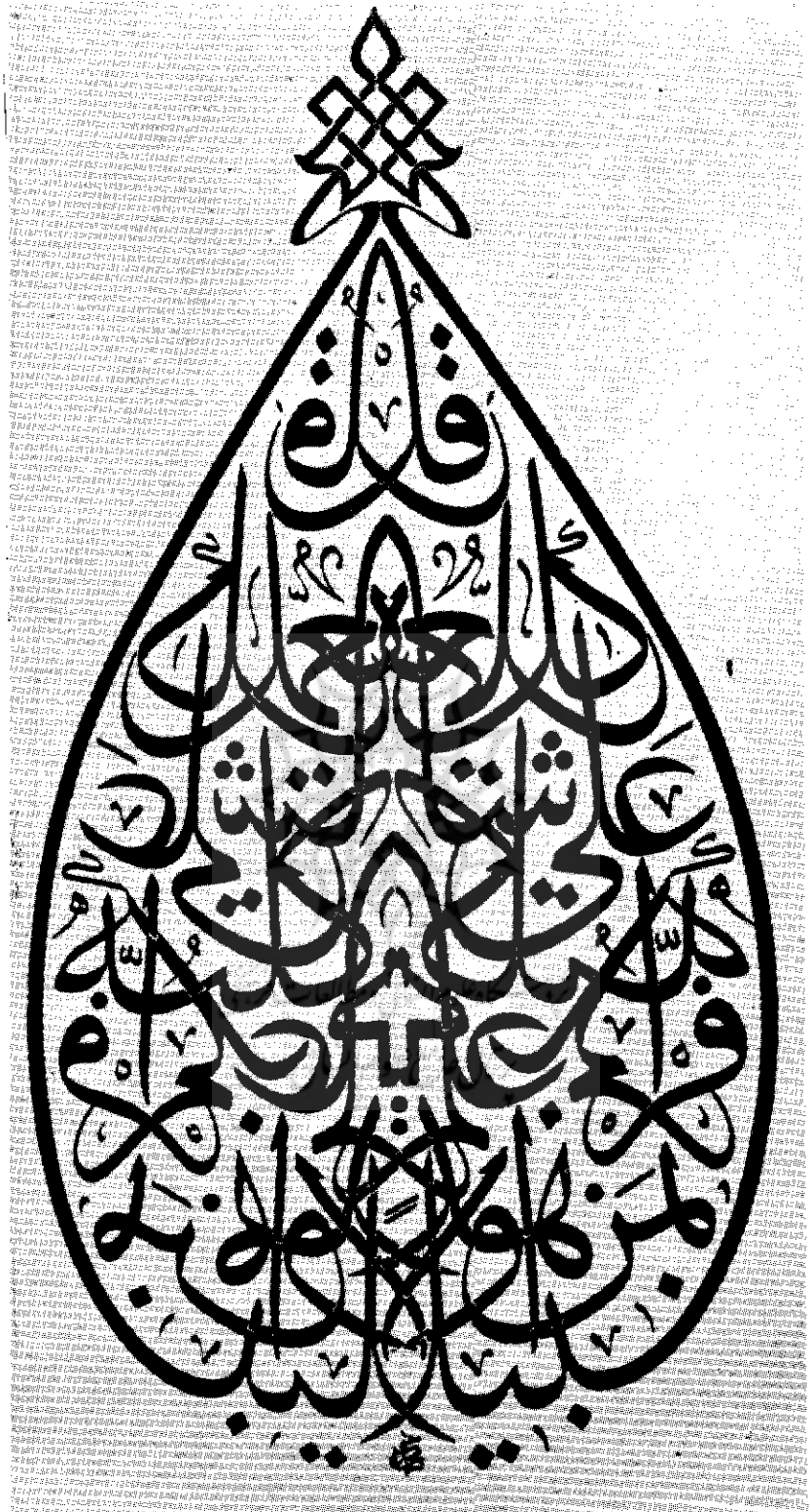

۱۷ - نلک کروی : این شیوه نیز بیشتر در کاشی کاری بکار میرفته است . خط از قره حصارى است و کتیبه متعلق است به جامع سلیمانیه اسلامبول

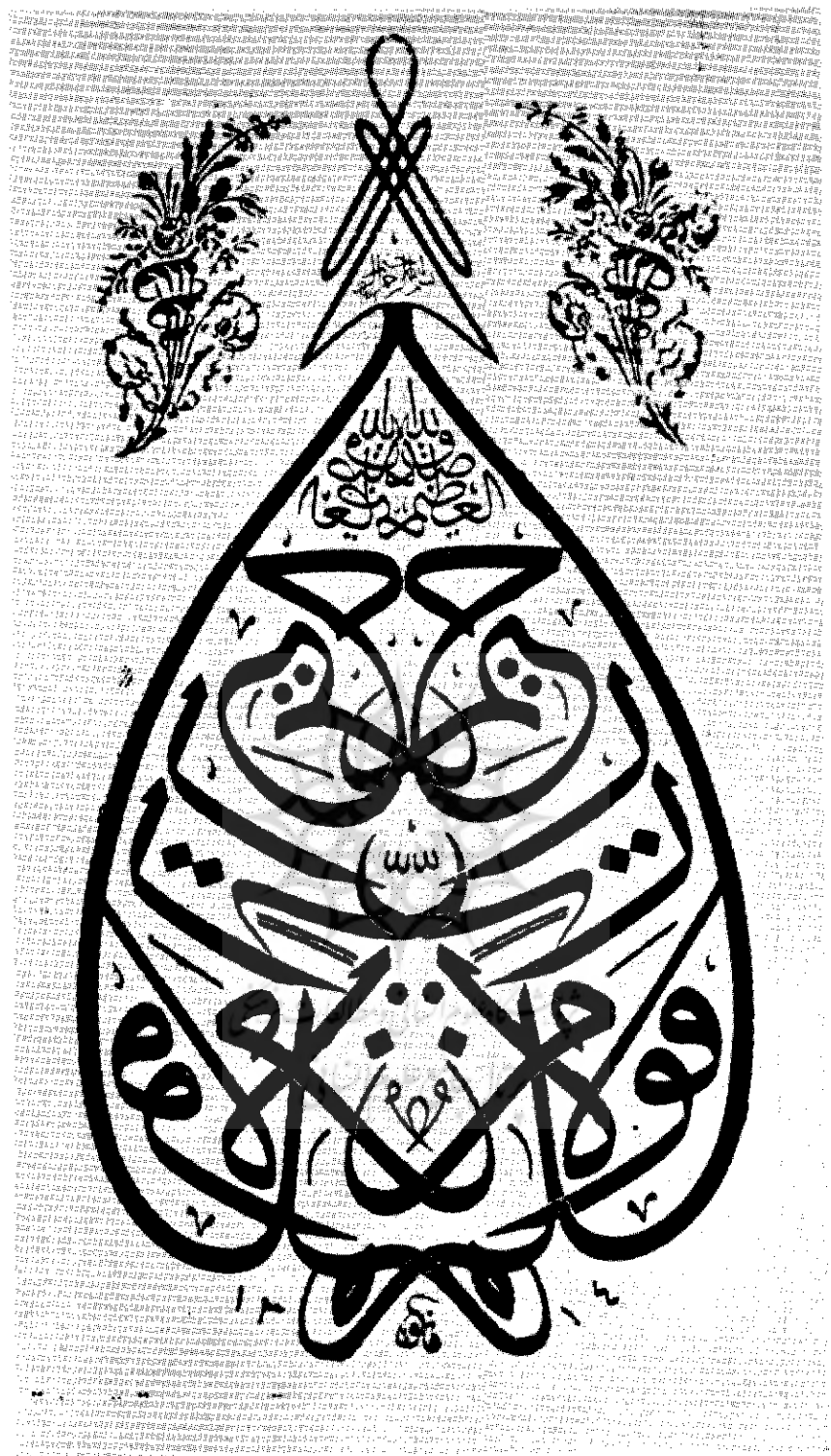

۲۰ - ثلث برابر یا متقابل - نوشته و خط به گونه ایست که گوئی صورت خط در آینه مقابل منعکس است . در بالا بصورت تاج نوشته شده است (هو الحی القيوم)

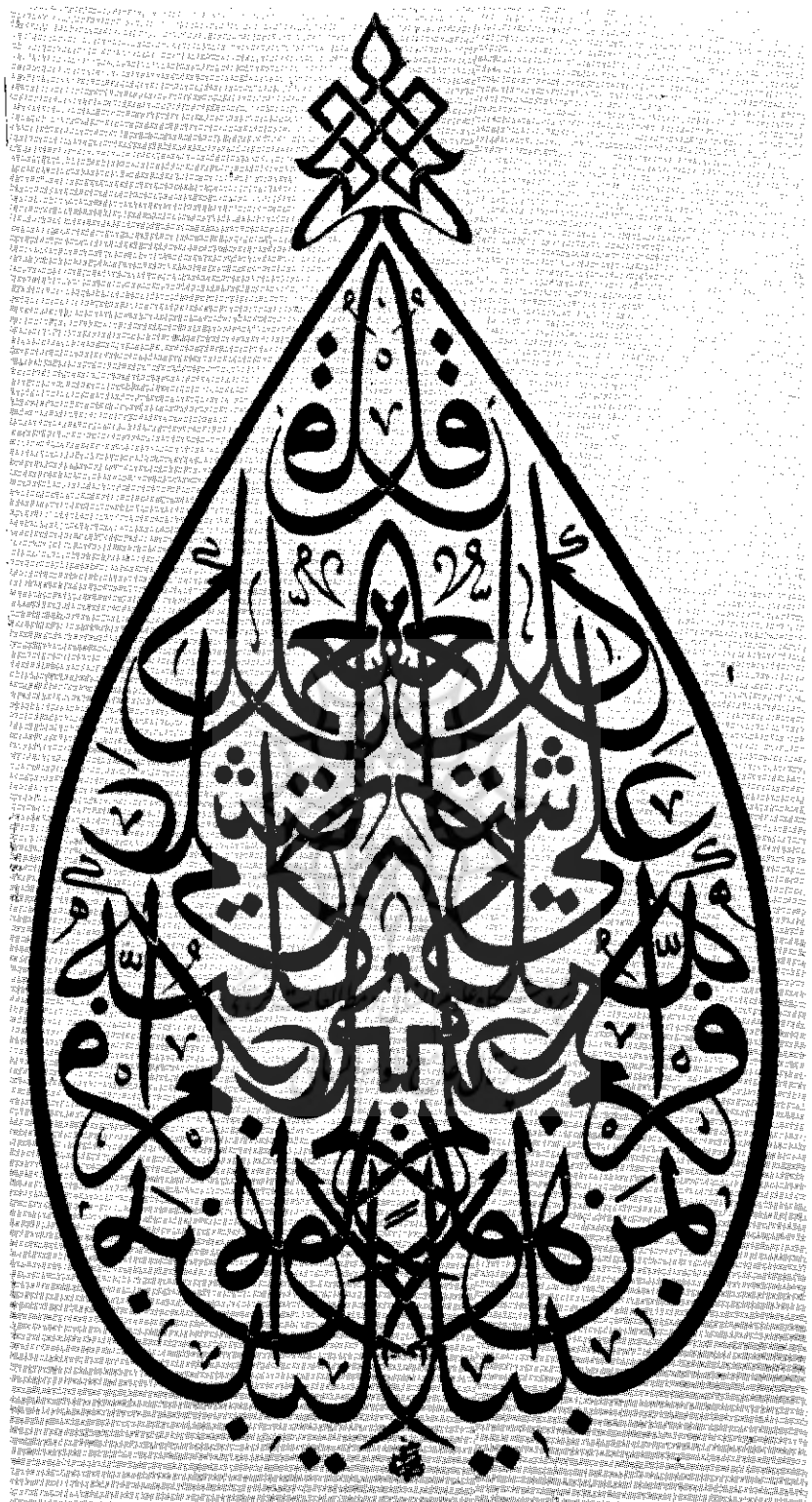
۲۲- قلم ثلث بشیوه طغرا - با خط برابر نوشته است «قل کل یعمل علی شما کلنته فر بکم اعلم بمن هو اهو سمیلا» از خطوط نقاشی

۲۳ - قلم ثلث بشیوه طنزنا - (معروف به قندیلی) نوشته شده است : «سلام قولامن رب رحیم» - از خطوط نقاشی

۲۴ - خط نستعلیق این قطعه اثر قلم میرعلی تبریزی واضح خط نستعلیق است
(اوائل قرن نهم)

۲۲- قلم ثلث بشیوه طغرا - با خط برابر نوشته است «قل کل یعمل علی شما کنته فربکم اعلم بمن هو اهو سمیلا» از خطوط نقاشی

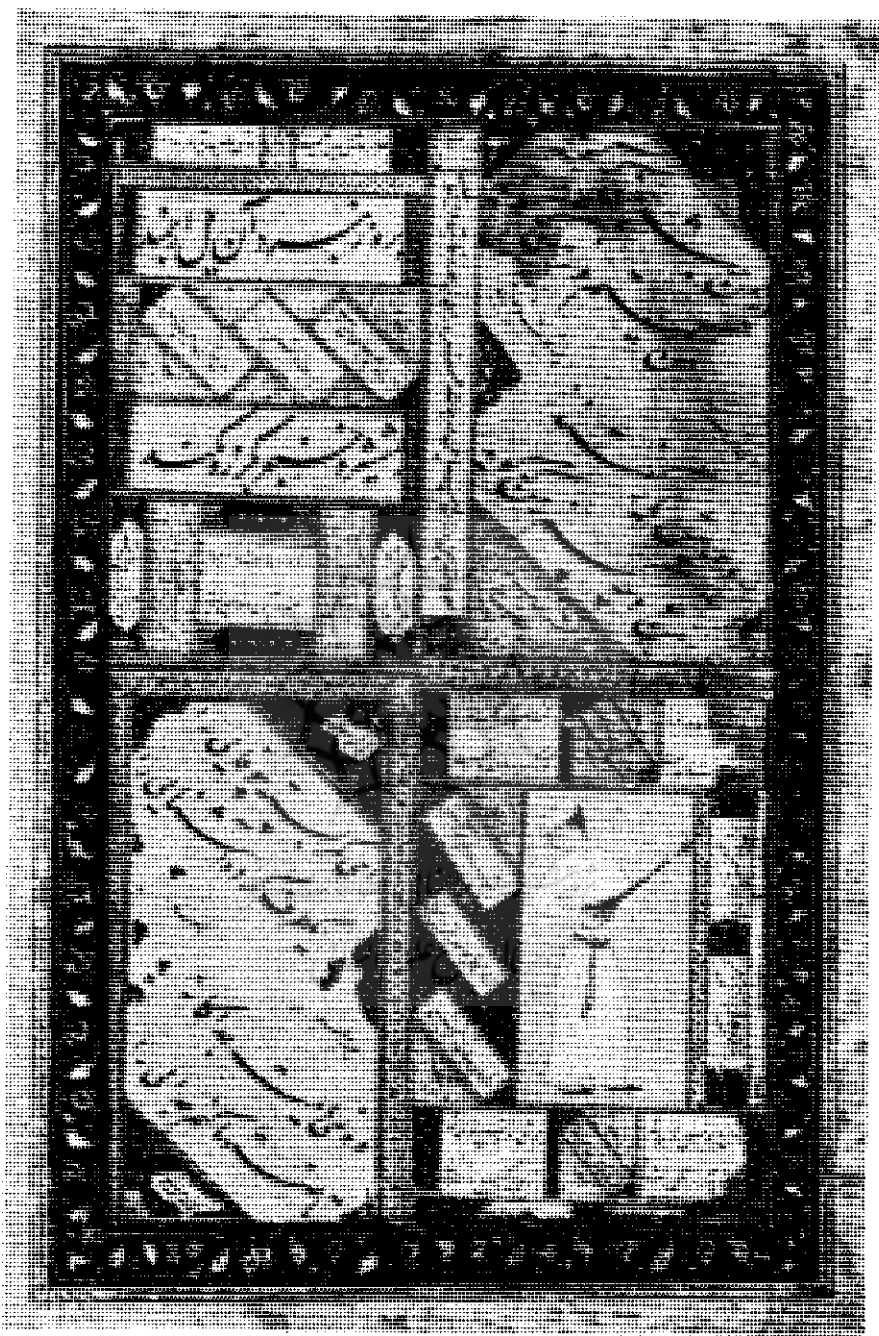
۲۵ - خط نستعلیق بقلم میرعلی کاتب، هروی از
خوشنویسان نیمه اول قرن دهم

۲۶ - خط نستعلیق با رقم میرعلی هروی و محیی دوتن از مشاهیر خوشنویسان
نیمه اول قرن دهم

۲۷ - خط نستعلیق - خط خوشنویس بسیار شمه‌پرو نامی
ایران - شاه محمود نیشابوری

۲۸ - خط نستعلیق اثر محسن کاتب و محیی. دوتن از مشاهیر خوشنویسان نستعلیق
قرن دهم